

України В. Г. Скляренка : [зб. наук. праць / наук. ред. Півторак Г. П. та ін.]. Київ: Наукова думка, 2012. 774 с.

2. Бурлак С. А., Старостин С. А. Сравнительно-историческое языкознание: учебник для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2005. 432 с.

3. Глущенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в історії мовознавства. Московська лінгвістична школа: навч. посібник для студентів філол. спеціальностей пед. ін-тів і університетів. Донецьк, 1996. 137 с. Бібліогр.: с. 114–135.

4. Илиади А. И. Основы славянской этимологии. Київ: Довіра, 2005. 270 с.

5. Киш Л. О некоторых принципах этимологизирования заимствованных слов. *Этимология* 1967. 1969. С. 68–71.

6. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка в 4 т. / пер. с нем. О. Н. Трубачева. 2-е изд. Москва: Прогресс, 1987. Т. 3. 832 с.

Маторін Б.

– старший викладач кафедри російської мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету

Маторіна Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської та
слов'янської філології Донбаського державного педагогічного
університету

УДК 81'365.5"18/20"

**ПРО МІСЦЕ ТА СТРУКТУРУ ЗВ'ЯЗКИ В КОНФІГУРАЦІЇ ЧЛЕНІВ
РЕЧЕННЯ (лінгвоісторіографічний аспект)**

У статті подано оцінку наукових позицій граматистів щодо проблеми статусу зв'язки в конфігурації членів речення в лінгвістичній науці XIX ст. – початку XXI ст. Встановлено, що нового було внесено лінгвістами в розв'язання цієї проблеми і яке це має значення для мовознавства. Окреслено перспективи подальшого дослідження зв'язки.

Ключові слова: лінгвоісторіографія, члени речення, зв'язка.

Маторин Б.

– старший преподаватель кафедры русского языка и литературы
Донбасского государственного педагогического университета

Маторина Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры германской и
славянской филологии Донбасского государственного
педагогического университета

**О МЕСТЕ И СТРУКТУРЕ СВЯЗКИ В КОНФИГУРАЦИИ ЧЛЕНОВ
ПРЕДЛОЖЕНИЯ (лингвосториографический аспект)**

В статье дана оценка научных позиций грамматистов по проблеме статуса связки в конфигурации членов предложения. Установлено, что нового было внесено лингвистами в решение этой проблемы и какое это имеет значение для языкознания. Определены перспективы дальнейшего исследования связки.

Ключевые слова: лингвосториография, члены предложения, связка.

Matorin B.

– Senior Lecturer, Russian Language and Literature Department, Donbas State Teachers' Training University

Matorina N.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of Germanic and Slavonic Linguistics, Donbas State Teachers' Training University

PLACE AND STRUCTURE OF THE COPULA AMONG PARTS OF THE SENTENCE (lingvo-historical aspect)

The article appraises grammarians' scientific theories on the status of copula in the part of speech system. New ideas introduced by these linguists and their role in Linguistics have been outlined. Potential future directions of research into members of the sentence have been stated.

Key words: Linguistic Historiography, parts of the sentence, copula.

Постановка проблеми. На сьогодні майже усталилася термінологія щодо позначення головних і другорядних членів речення, сформувався погляд щодо їх співвідношення. Проте у процесі становлення класичної системи членів речення зазвичай дискусійним залишалося питання щодо визначення статусу зв'язки.

Аналіз останніх досліджень. Українська й російська граматична традиція щодо визначення місця та ролі зв'язки в реченні ґрунтується на працях класиків синтаксичної теорії й описової граматики: О. О. Потебні [10], О. О. Шахматова [12], О. М. Пешковського [9], В. В. Виноградова [3; 4; 5], Л. А. Булаховського [1; 2] тощо.

Сучасні науковці кваліфікують зв'язку як один із засобів організації предикативного ядра простого речення (П. О. Лекант). Для встановлення граматичної значущості зв'язки важливо враховувати її морфологічні ознаки, місце та участь в організації формально-граматичної й семантичної структури речення. Вивчення цих аспектів окремо чи з наданням пріоритету одному з них призводить до різноманітних тлумачень граматичного статусу зв'язки, яку визначають чи як службову частину (Л. В. Щерба, В. В. Виноградов), чи як компонент семантичної структури речення (Н. Д. Арутюнова, І. Б. Шатуновський), чи як одну із дієслівних функцій (З. Л. Новоженова), чи як лексико-граматичний розряд неповнозначних слів тощо. Проте, вочевидь, «зв'язка» є поняттям синтаксичним, бо саме у структурі речення вона виявляє всі свої функційно-граматичні й лексико-семантичні властивості.

Метою статті є лінгвістично-історіографічне дослідження проблеми статусу зв'язки в конфігурації членів речення в лінгвістичній науці XIX ст. – початку XXI ст., а також висвітлення різних поглядів на окреслену проблему в працях граматистів зазначеного періоду.

Ця мета конкретизується в таких завданнях:

1) проаналізувати позиції граматистів XIX ст. – початку XXI ст.

щодо проблеми вивчення зв'язки;

2) встановити, що нового було внесено лінгвістами в розв'язання цієї проблеми і яке це має значення для мовознавства;

3) окреслити перспективи подальшого дослідження зв'язки в конфігурації членів речення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У традиційній граматичній науці зв'язку позбавляють статусу самостійного члена речення, хоча в новітніх наукових розвідках їй у структурі речення відводять окрему позицію. Класична граматики вважала зв'язку складовою присудка, речовий компонент якого виражений іменною частиною мови. Позиція зв'язки пов'язана з позицією іменного компонента. «Метою словесних форм у позиції зв'язки є доведення, що позиція імені у реченні і є позицією присудка» [7, с. 111].

Попри те, що зв'язка не є самостійним компонентом, вона таки бере участь в організації семантичної структури речення: формує і класифікує предикативні відношення типу «предмет і його ознака». Хоча термін «зв'язка» висвітлює опосередковану роль між компонентами речення, проте основне її призначення полягає у функційному «одієсловленні» іменного компонента. Мав рацію І. І. Мещанінов: «Зв'язка не стільки є поєднуючим елементом між підметом і присудком, скільки виконує предикативні функції всередині самого присудка...» [8, с. 185]. Л. Д. Чеснокова таку функцію зв'язки визначила як «вербалізацію» імені.

В. С. Юрченко так визначив зв'язку: «... це особова видозміна повнозначного дієслова, що спричинена редуцією граматичного предиката та видозміною структури речення» [13, с. 43]. М. І. Греч визначав зв'язку як слово, що виражає зв'язок між підметом і присудком. Проте призначенням зв'язки в реченні є позиція у складі присудка двоскладного речення.

У синтаксисі наявні дві протилежні точки зору на зв'язку: одні лінгвісти виділяють зв'язку як самостійний член речення (М. І. Греч, О. О. Потєбня, О. О. Шахматов та ін.), другі – відносять до складу складених та складних присудків (В. В. Виноградов, В. В. Бабайцева, І. Р. Вихованець та ін.).

М. І. Греч вважав зв'язку разом із підметом та присудком головним членом речення. О. Х. Востоков заперечував тричленність граматичної основи речення М. І. Греча і стверджував, що речення формують лише два компоненти: підмет і присудок.

О. О. Потєбня виділяв, крім традиційних п'яти членів речення, ще й зв'язку. «До складеного присудка, – писав учений, – крім імені, входить предикативна зв'язка, яку слід відрізнити від предикативного зв'язку, що є істотною ознакою простого присудка» [10, с. 116]. Отже, зв'язка – це особливе службове слово, що виконує власне синтаксичну

функцію поєднання атрибута з підметом. Також О. О. Потєбня вважав, що частина зв'язок зберігає певні відтінки семантики і тому серед них розмежовував абстрактні та напівповнозначні.

У працях О. О. Шахматова система членів речення має такий вигляд: головні члени речення (*підмет, присудок*), залежні члени речення (*означення, прикладка, додаток, обставина*) і службові члени речення (*зв'язка*). *Зв'язка*, на думку лінгвіста, посідає окреме місце, тобто не залежить ні від головних членів речення, ні від другорядних, – це службовий член речення.

Сучасні граматисти досліджують функційне призначення *зв'язки* у складі іменного складеного присудка. Так, характеристика *зв'язки* як десемантизованого дієслова, яке функційно недостатнє для самостійного вживання, спеціалізується як формант, синтаксичний сигнал зв'язку іменної частини присудка – ознаки предмета; у цьому сигналі – показники зовнішньосинтаксичної пов'язаності суб'єкта й предиката у видо-часовій й модальній площині. Типовими зв'язками такого функційного різновиду присудка вважають дієслова *бути, становити, являти собою*; з погляду логічного судження ці зв'язки є показниками суджень ототожнення, переформулювання чи ідентифікації. Традиційною в численних наукових працях, зокрема в синтаксичних описах української мови, є думка про те, що семантична повнота, чи комплексність, присудкової групи не є підставою граматичної характеристики.

Нейтральну позицію зайняли свого часу окремі українські науковці [11], які в академічній граматиці (в розділі про іменний присудок) водночас традиційно виділяють дієслівну зв'язку в іменному присудку і є прихильниками комплексної теорії присудка російських граматистів [там само, с. 35–68]. Автори академічної граматики української мови розряд зв'язок поширюють дієсловами *виявлятися, здаватися, називатися* тощо. Проте серед виокремлених різновидів розмежовують *контекстуальні зв'язки та елементи присудкових сполучень*.

Характеристику дієслівних зв'язок здійснюють лише за принципом різного вербального виразу логічної функції зв'язки як сигналу переформулювання предмета думки.

У сучасних синтаксичних дослідженнях поняття зв'язки значно розширено, порівняймо: *виявитися непрацездатним; претендує на посаду; пропонує себе в помічники* (іменна частина виступає в позиції синтаксеми певної форми вираження у тій чи тій прийменниковій конструкції); у семантично неелементарному реченні, але за будовою простому, виокремлюють повнозначні зв'язки типу: *Він працює вчителем (Він працює – Він учитель)*; іменну частину присудка при нульовій зв'язці сприймають надто узагальнено.

Поповнення складу дієслівних зв'язок при іменному складеному присудку здійснюють часто шляхом введення до парадигми речення

однієї з форм, що є формально і семантично тотожною.

При функційному аналізі зв'язки *бути* мовознавці пропонують розглядати її як самостійний присудок у реченнях, де іменну частину присудка не зафіксовано як типово граматичну.

А. П. Загнітко диференціює зв'язки на неповнозначні, напівповнозначні та повнозначні. Така класифікація дієслівних зв'язок виявляє їх специфіку у структурі присудка як аналітичних компонентів. До неповнозначних учений відносить найбільш абстраговане дієслово *бути*, до якого тяжіють *являти собою*, *становити*. Напівповнозначні – це такі лексеми, які частково зберігають лексичне значення. До них А. П. Загнітко зараховує дієслова із значенням буття, волевиявлення, збереження стану чи переходу із одного стану в інший: *вважатися*, *видаватися*, *виявлятися*, *доводитися*, *залишатися*, *зоставатися*, *здатися*, *зватися*, *іменуватися*, *називатися*, *правити*, *прикидатися*, *робитися* [6, с. 214].

Напівповнозначні зв'язки можуть виражати: 1) сталу ознаку: *доводитися*; 2) якісну зміну ознаки: *ставати*, *робитися*; 3) вияв ознаки: *здаватися*, *виглядати*, *представляти*.

Повнозначні зв'язки повністю зберігають своє значення й лише в певному лексичному контексті реалізують потенціал аналітичного компонента.

У сучасній українській мові дієслівна зв'язка *бути* у формі теперішнього часу часто відсутня, що дозволяє визначати складений іменний присудок з нульовою зв'язкою. Виокремлюючи нульову зв'язку як форму вираження граматичних значень присудка, розуміємо, що нульове вираження цих значень є їх диференційною ознакою; вона є характерною для всієї структури речення і виявляється в парадигматичному контексті. Нульова форма зв'язки висвітлює всю складність побудови думки, що знаходить конкретну реалізацію в мові.

Висновки. Отже, звернення науковців до проблеми диференціації зв'язки заслуговує на увагу особливо зараз, коли на всіх рівнях дослідження мови (фонетичному, морфологічному, синтаксичному) реалізується необхідність розглядати конкретні явища в мовній ситуації.

Література

1. Булаховский Л. А. Александр Афанасьевич Потебня (к 60-летию со дня смерти). Киев, 1952. 46 с.
2. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. Киев: Радянська школа, 1952. 446 с.
3. Виноградов В. В. Избранные труды. Исследования по русской грамматике. Москва: Наука, 1975. 358 с.
4. Виноградов В. В. Из истории изучения русского синтаксиса (от Ломоносова до Потебни и Фортунатова). Москва: Изд-во Московск. ун-та, 1958. 400 с.
5. Грамматика русского языка / под ред. В. В. Виноградова. Москва: Изд-во АН СССР, 1960. Ч. II (Синтаксис, ч. 1). 702 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис:

Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.

7. Ломтев Т. П. Общее и русское языкознание. Москва: Наука, 1976. 380 с.

8. Мещанинов И. И. Проблемы развития языка. Ленинград: Наука, 1975. 350 с.

9. Пешковский А. М. Методика родного языка, лингвистика и стилистика. Ленинград: Госиздат, 1926. 206 с.

10. Потеня А. А. Из записок по русской грамматике: в 4-х т. Москва: Учпедгиз, 1958. Т. 1. 161 с.

11. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 515 с.

12. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Москва: Эдиториал УРСС, 2001. 624 с.

13. Юрченко В. С. Простое предложение в современном русском языке. Саратов: Приволжское книжное изд-во, 1972. 275 с.

Бурковська О.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1 Донецького національного медичного університету

УДК 81-115'367.3

ВЛАСНЕ НАЗИВНІ РЕЧЕННЯ ТА НОМІНАТИВНИЙ ТЕМИ В СТУДІЯХ РОСІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЛІНГВІСТІВ

Стаття присвячена конструкціям, що за формою збігаються з номінативними реченнями у контексті їхнього статусу як односкладних речень. У лінгвоісторіографічному аспекті проаналізовано погляди вчених-лінгвістів на синтаксичну форму власне називних речень та номінативного теми. Представлено ставлення лінгвістів до термінологічного питання називного теми.

Ключові слова: синтаксична конструкція, односкладне речення, заголовок, номінативне речення, комунікативна одиниця.

Бурковская О.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры языковых и гуманитарных дисциплин № 1 Донецкого национального медицинского университета

СОБСТВЕННО ИМЕННЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ И НОМИНАТИВНЫЙ ТЕМЫ В СТУДИЯХ УКРАИНСКИХ И РОССИЙСКИХ ЛИНГВИСТОВ

Статья посвящена конструкциям, которые по форме совпадают с номинативными предложениями в контексте их статуса как односоставных предложений. В лингвоисторическом аспекте были проанализированы взгляды ученых-лингвистов на синтаксическую форму собственно именных предложений и номинативного темы. Представлены отношения лингвистов к терминологическому вопросу номинативного темы.

Ключевые слова: синтаксическая конструкция, односоставное предложение, заголовок, номинативное предложение, коммуникативная единица.

Burkovska O.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Department of Philology and Arts No. 1, Donetsk National Medical University